Mikroprocesory

9. RTOS

Stanislav Vítek Katedra radioelektroniky České vysoké učení technické v Praze

Obsah přednášky

1. Real-time systémy
2. Operační systémy reálného času
3. Architektura RTOS
4. Návrh vlastního RTOS pro SMTM32F4

Problém

V (embedded) systém potřebujeme dělat víc věcí najednou

- číst senzory
- posílat data přes UART
- dělat regulaci
- občas logovat něco do flash
- hlídat timeouts
- obsluhovat tlačítka
- zobrazovat na displeji

Chceme, aby to probíhalo současně, deterministicky a včas? → RT systém .

1. Real-time systémy

Charakteristiky real-time systémů

- Řízení událostí (reaktivní) vs. řízení podle času
- Požadavky na spolehlivost/odolnost proti poruchám (např. modulární redundance)
- Předvídatelnost
- Priority ve víceúlohových systémech

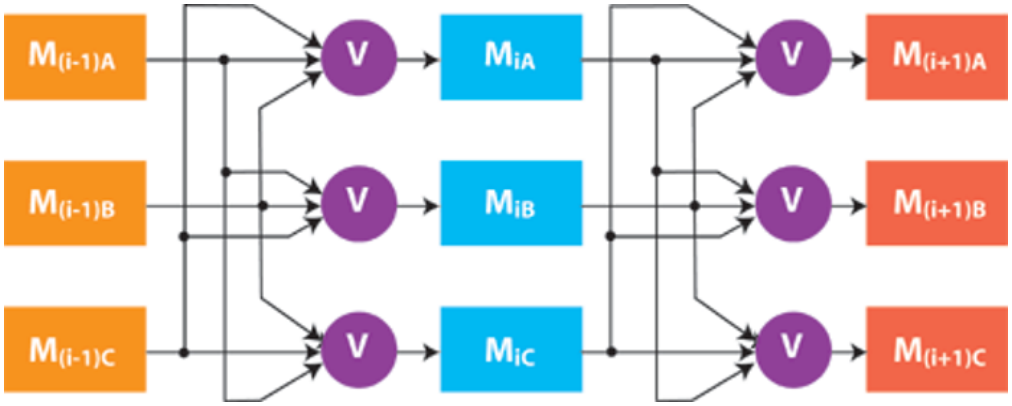

Figure 1: Příklad systému s modulární redundancí

Klasifikace RT systémů

- **Hard RT**: reakce na vstupy musí přijít v požadovaném termínu - systémy řízení letů.
- **Soft RT**: termíny jsou důležité, ale systém bude správně fungovat i v případě, že budou termíny občas nedodrženy. Např. systém sběru dat.
- **Firm RT**: několik zmeškaných termínů nepovede selhání, ale více než několik zmeškaných termínů může vést k úplnému nebo katastrofickému selhání systému.

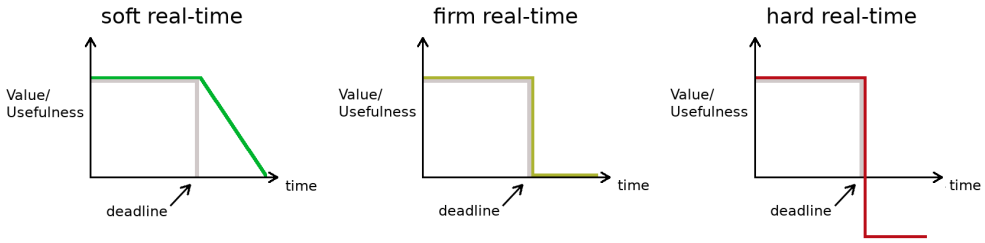

Figure 2: Klasifikace RT systémů

Klasifikace RT systémů

Statické

- Lze předvídat časy úloh

- Možnost statické analýzy (v době kompilace)
- Umožňuje dobré využití zdrojů (nízká doba nečinnosti procesorů)

Dynamické

- Nepředvídatelné časy vzniku úloh (asynchronní události)
- Statická analýza (v době kompilace) je možná pouze pro jednoduché případy
- Využití procesoru se dramaticky mění - návrh tak, aby zvládl “nejhorší případ”.
- Je třeba se vyvarovat příliš zjednodušujících předpokladů, např. předpokladu, že všechny úlohy jsou nezávislé, i když je to nepravděpodobné.

Klasifikace RT systémů

Periodické

- Každá úloha (nebo skupina úloh) se provádí opakovaně s určitou periodou.
- Umožňuje použití některých technik statické analýzy
- Odpovídá charakteristikám mnoha skutečných problémů
- Je možné mít úlohy s termíny menšími, rovnými nebo většími, než je jejich perioda - pozdější jsou obtížně zpracovatelné, vyskytuje se více souběžných instancí úloh

Neperiodické (sporadické, asynchronní nebo reaktivní)

- Vytváří dynamickou situaci
- Časově omezené intervaly příchodu jsou snadněji zvládnutelné
- Systémy s omezenými zdroji nezvládnou neomezené časové intervaly příchodu

Jak řešit problémy spojené s reálným časem?

Správa systémových zdrojů

(procesor, paměť, vstupně/výstupní zařízení, atd.):

- **Sleduje** stav a **vlastníka** každého zdroje.
- **Rozhoduje**, kdo získá přístup ke zdroji.
- **Určuje**, jak dlouho může být zdroj používán.

V systémech podporujících současné provádění programů/úloh

- **Řeší konflikty** o zdroje.
- **Optimalizuje výkon** při mnoha rozdílných úlohách.

2. Operační systémy reálného času

RTOS

- **Často**: RTOS = jádro operačního systému.
- RTOS není **lepší OS**. Je to nástroj pro řízení času.
- **Vestavěné systémy**
  - jsou navrženy pro jeden konkrétní účel,
  - funkce jako uživatelské rozhraní nebo přístup k souborům/diskům nejsou potřeba.
- **RTOS poskytuje kontrolu nad zdroji**:
  - Žádné procesy/úlohy na pozadí, které „se prostě dějí“.
  - Omezený počet úloh.
- **RTOS umožňuje kontrolu nad načasováním** díky:
  - Možnosti manipulace s prioritami úloh.
  - Výběru z možností plánování.

Co dělá RTOS na embedded platformách?

Dělá pár věcí, ale dělá je extrémně spolehlivě:

1. Multitasking – více vláken na jednom jádru (časově multiplexované).
2. Scheduling – rozhoduje, co se má spustit dál.
3. Synchronizace – mutexy, semafory, event groups.
4. Časování – delay, timeouty, periodicita.
5. Paměť – zásobníky úloh, alokace TCB (time control block), queue buňky.
6. ISR integrace – bezpečná komunikace s přerušeními.

A to celé na platformě, kde:

- stacky jsou malé, ISR jsou tvrdé real-time požadavky a priority jsou absolutní.

Úlohy a funkce

Úloha je proces, který se opakuje

- nekonečná smyčka
- základní funkční blok RTOS

Funkce je procedura, kterou voláme

- synchronně (deterministicky) z programu nebo asynchronně jako obsluhu události
- běží, má vymezené místo v paměti, může vracet data

```
1 void process_data();
2
3 int add_two_numbers(int a, int b);
```

Jak na MCU běžně plánujeme úlohy (bez RTOS)?

```c
while (1)
{
    if (task1_timer == 0)
    // pokud hodnota task1_timer ještě není 0, je dekrementována
    // každou 1ms během obsluhy přerušení časovače
    {
        task1_timer = t1;
        task1();            // task1 trvá m1 ms
    }
    if (task2_timer == 0)
    // pokud hodnota task1_timer ještě není 0, je dekrementována
    // každou 1ms během obsluhy přerušení časovače
    {
        task2_timer = t2;
        task2();            // task2 trvá m2 ms
    }
}
```

Časové parametry úloh

Každá periodická úloha (task) je typicky definována čtveřicí parametrů:

`(WCET, T, D, φ)`

WCET — Worst-Case Execution Time

- Nejhorší (maximální) doba vykonávání úlohy [ms/µs].

Využití

- analýze schedulovatelnosti (Liu–Layland),
- výpočtu odezvy,
- návrhu priorit,
- detekci kolizí s jinými úlohami.

Perioda — T

Doba mezi dvěma aktivacemi úlohy.

Běžné zdroje periody:

- systémový časovač (SysTick), periodické přerušení (např. `TIM2`).
- aplikace – snímání senzorů, řízení PWM,

Deadline - D

Maximální přípustný čas, do kdy musí být úloha dokončena.

Tj. čas mezi aktivací a okamžikem, kdy výsledek už není použitelný.

- implicitní deadline: `D = T`
- konkrétní deadline: `D < T` nebo `D > T`.

Offset — φ (phi)

Počáteční zpoždění před první aktivací úlohy.

Používá se u úloh, které nesmí startovat současně → sníží interference.

Příklad:

- Task1: čtení IMU → offset 0 ms
- Task2: logování na SD kartu → offset 7 ms (aby se nepotkali v jedné ms slicu)

Použití:

- redukce špičkového zatížení CPU,
- eliminace kolizí na sběrnici (I2C/SPI),
- stabilizace systému s více periodickými úlohami.

Jak na MCU plánujeme úlohy?

Nekonečný cyklus (super loop):

- probíhá sekvenčně
- blokuje se na délku trvání úloh `m1`, `m2`
- `task1_timer` i `task2_timer` se odpočítávají jen v ISR, takže
  - běh úloh záleží jen na momentě, kdy se cyklus dostane k testu `if`
  - pokud se úloha nevejde do svého `časového okna`, dojde ke skluzu v provádění

Pojďme provést časovou analýzu, tj. jak často se jednotlivé úlohy (funkce) volají.

1. scénář

Task1: `t1=5`, `m1=1` Task2: `t2=10` a `m2=15`

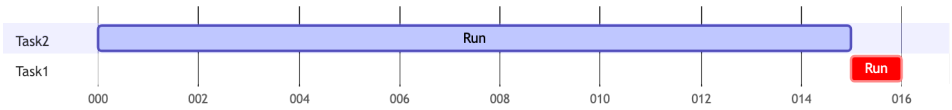

Figure 3: Ilustrace 1. scénáře

Reálné chování

- `task1` poběží cca jednou za ~16 ms (protože se neustále čeká 15 ms v `task2`)
- `task2` poběží stále dokola s periodou 15 ms (podle toho, jak často cyklus proběhne)

2. scénář

Task1: `t1=20`, `m1=1` Task2: `t2=10` a `m2=15`

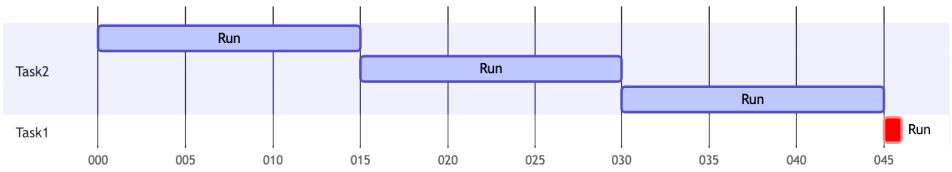

Figure 4: Ilustrace 2. scénáře

Reálné chování

- `task2` běží s cca 15 ms opakováním (nestíhá svou 10ms periodu)
- `task1` se zavolá jen tehdy, když náhodou trefí okno mezi běhy `task2`, ale takové okno není → neběží nikdy (nebo ultra sporadicky)

3. scénář

Task1: `t1=20`, `m1=1` Task2: `t2=25` a `m2=15`

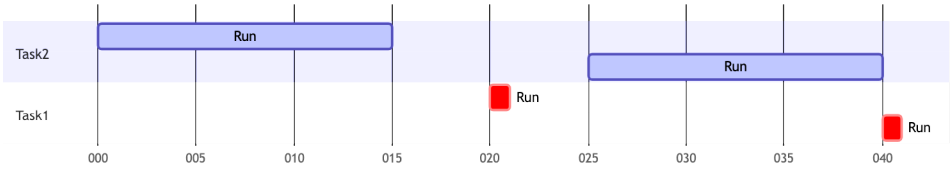

Figure 5: Ilustrace 3. scénáře

Reálné chování

- `task1` běží vždy přesně v periodě.
- `task2` také, nic ho neruší - idle zóna mezi 15–20 a 40–45 = CPU rezerva.

4. scénář

Task1: `t1=4`, `m1=1` Task2: `t2=8` a `m2=4`

Reálné chování

- `task1` každých cca 5 ms (místo 4 ms)
- `task2` každých cca 10 ms (podle fázování)

Teorie plánovatelnosti: Liu & Layland

Mez použitelnosti n nezávislých periodických úloh Pro n úloh s periodami T_i a časy běhu C_i je limit U

Figure 6: Ilustrace 4. scénáře

$$U = \sum_{i=0}^{n} \left(\frac{C_i}{T_i} \right)$$

$$U \leq n \left(2^{\frac{1}{n}} - 1 \right)$$

Pro 2 úlohy ($n = 2$) → $U = 0.8284$

- pokud je U větší → úlohy nejsou garantovatelně plánovatelné
- ani v ideálním preemptivním systému.

Analýza příkladu

1. scénář

`U = 1/5 + 15/10 = 0.2 + 1.5 = 1.7 ≥ 0.82`

X Neplánovatelné ani teoreticky

2. scénář

`U = 1/20 + 15/10 = 0.05 + 1.5 = 1.55 ≥ 0.82`

X Neplánovatelné

3. scénář

`U = 1/20 + 15/25 = 0.05 + 0.6 = 0.65 <= 0.82`

OK Teoreticky plánovatelné v preemptivním scheduleru

4. scénář

`U = 1/4 + 4/8 = 0.25 + 0.5 = 0.75 <= 0.82`

OK Teoreticky realizovatelné

3. Architektura RTOS

Architektonické přístupy návrhu real-time systému

- Systémy s cyklickým dotazováním (pooling)
- Systémy řízené přerušeními
- Systémy foreground/background
- Multitasking

Cyklické dotazování

- **Nejjednodušší RT jádro**.
- Jediná a opakující se instrukce testuje flag - došlo k události nebo ne?
- **Příklady**:
  - Neblokující LCD instrukce,
  - Neblokující "get string" přes UART kanál.
- Není potřeba žádná komunikace mezi úlohami ani plánování.
  - Existuje pouze jedna úloha.
- **Vynikající pro zpracování vysokorychlostních datových kanálů**, zejména když:
  - Události nastávají v širokých intervalech.
  - Procesor je věnován pouze zpracování datového kanálu.

Cyklické dotazování

Výhody:

- **Jednoduché na napsání a ladění**.
- **Čas reakce je snadno určen** (ve srovnání s programováním založeným na úlohách, kde jsou dvě úlohy místo jedné).

Nevýhody:

- Může selhat kvůli nárazům událostí.
- Obecně není dostatečné pro zpracování složitých systémů.
- **Zbytečné využívání CPU** času, zejména když se dotazovaná událost vyskytuje zřídka.

Systémy řízené přerušením

Hlavní smyčka nedělá skoro nic, těžká práce v ISR

Výhody:

- Velmi nízká latence — reakce *hned*.
- Elegantní u zdrojů, které se hlásí samy (UART RX, ADC end-of-conversion).
- Skvělé pro měkký reálný čas.

Nevýhody:

- ISR nesmí být dlouhé → jinak blokují ostatní přerušení.
- Priority přerušení mohou způsobit inverze a timing chaos.
- Nelze snadno řídit složité interakce mezi úlohami.

Systémy foreground/background

- **Nejčastější hybridní řešení pro vestavěné aplikace**.
- Zahrnují **přerušením řízené procesy** (přední) a **hlavní proces** (pozadí).
- Všechna řešení reálného času jsou pouze speciálním případem systémů přední/pozadí:
  - **Cyklické dotazování** = systém pouze pozadí.
  - **Systémy pouze s přerušeními** = systém pouze přední.
- Vše, co není časově kritické, by mělo být v **pozadí**.
  - Pozadí je proces s **nejnižší prioritou**.

Výhody:

- Jednoduché, stabilní, velmi běžné.
- ISR je jen **trigger** → žádná logika
- Background je **deterministický state machine**

Nevýhody:

- Stále to není skutečný multitasking.
- ISR část musí být krátká, jinak se zvyšuje latence.
- Komplexita roste rychle s počtem událostí.

Typické použití:

- Většina jednoduchých firmware v automotive, průmysl, malé řídicí jednotky.

Multitasking

- **Oddělené úlohy**, které sdílejí jeden procesor (nebo více procesorů).
- Každá úloha běží ve svém vlastním **kontextu**:
  - Má **vlastní procesor**
  - Vidí **své vlastní proměnné**
  - Může být **přerušena**
- Úlohy mohou vzájemně interagovat, aby vykonaly celý program.

Jak sdílí mnoho úloh stejný CPU?

- Cyklické exekutivní systémy.
- Systémy s rotujícím výběrem (např. Round Robin).
- Předem přerušitelné prioritní systémy.

Kooperativní multitasking

Úloha musí dobrovolně odevzdat CPU (vhodné pro low-power, deterministické systémy).

```
void taskA() {
    do_work();
    yield();
}
```

Preemptivní multitasking

Úloha může být přerušen časovačem → umožňuje pevné priority.

```
void SysTick_Handler() {
    scheduler_tick();
}
```

Preemptivní plánování podle priorit

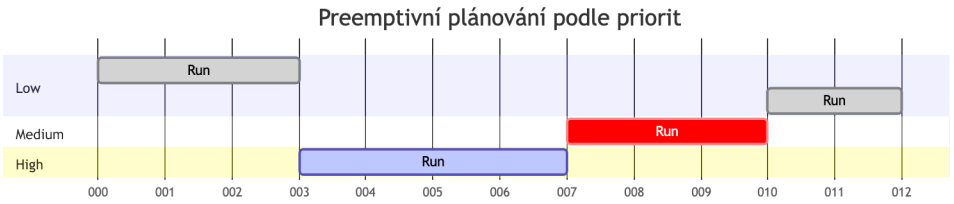

Figure 7: Ilustrace preemtivního plánovače

Chování (preemptivní podle priorit):

- **0-3ms**: Low běží (žádná jiná úloha)
- **3ms**: High přichází → okamžitě preemptuje Low
- **3-7ms**: High běží (nejvyšší priorita), Low čeká
- **7ms**: Medium přichází → preemptuje Low
- **7-10ms**: Medium běží, Low stále čeká
- **10-12ms**: Low konečně dokončuje

Plánovací algotitmus 1 - Round Robin

- Každá úloha se stejnou prioritou dostane časový kvantum
  - time slice.
- Po vypršení → další úloha stejné priority.
- Výhody: férový, jednoduchý, nízké nároky.
- Nevýhody: nehodí se pro tvrdý real-time — jitter.

https://cs.wikipedia.org/wiki/Round-robin_scheduling

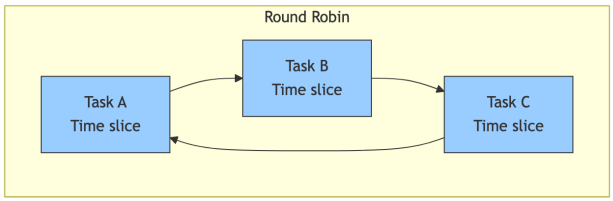

Figure 8: Algoritmus výběru další úlohy

Round Robin - Timeline

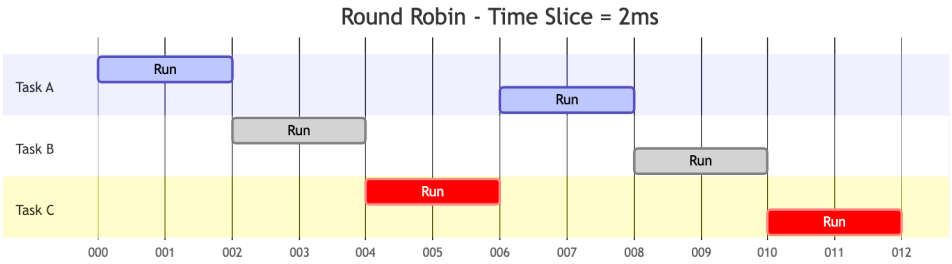

Figure 9: Ilustrace plánovacího algoritmu Round Robin

Příklad: 3 úlohy se stejnou prioritou, time slice = 2ms. Každá úloha běží 2ms, pak předá řízení další.

Plánovací algoritmus 2 - Earliest Deadline First

Hardcore real-time

- Úloha s nejbližším deadline běží první.
- Optimální pro periodické úlohy podle Liu & Layland (pokud splní utilization testy).

Výhody

- Vysoká procesorová využitelnost (až 100% v ideálních podmínkách).
- Elegantní matematika, ovšem složitější

Nevýhody

- Je třeba třídit připravené úlohy podle deadline → většinou heap/priority queue.

EDF - Timeline

Příklad: T1 má deadliny v čase 5, 10, 15ms. T2 má deadline v 8ms. T3 má deadline ve 12ms. Plánovač vždy vybírá úlohu s nejbližším deadlinem.

Plánovací algoritmus 3 - Rate Monotonic

- Klasika pro pevně periodické úlohy.

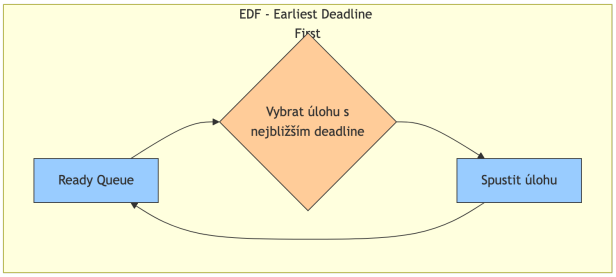

Figure 10: Algoritmus výběru další úlohy

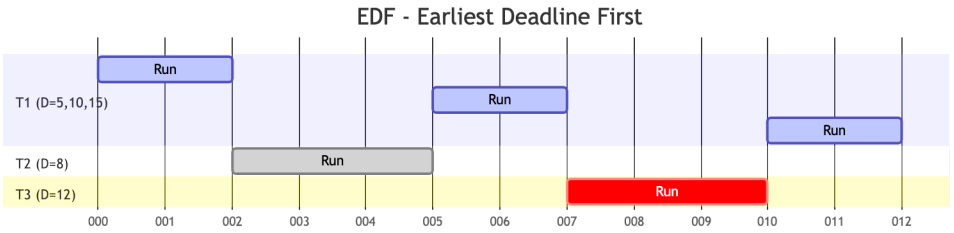

Figure 11: Ilustrace plánovacího algoritmu Earliest Deadline First

- Čím kratší perioda → tím vyšší priorita.
- Statické, žádná změna priorit za běhu.

https://cs.wikipedia.org/wiki/Rate_monotonic_scheduling

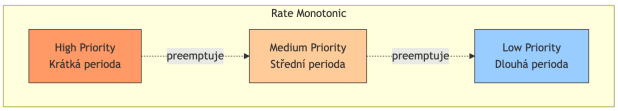

Figure 12: Algoritmus výběru další úlohy

Rate Monotonic - Timeline

Příklad: T1 má periodu 4ms (vyšší priorita), T2 má periodu 8ms (nižší priorita). T1 běží vždy první, T2 pouze když T1 nečeká na další periodu.

Časování plánovače

Ticked scheduler

- pravidelný SysTick (např. 1 kHz),
- jednoduchý,
- má větší spotřebu → nevhodné pro low-power (MCU se probouzí 1000×/s),
- výhody:
  - lehká implementace `delay()`, snadná aktualizuce timeoutů

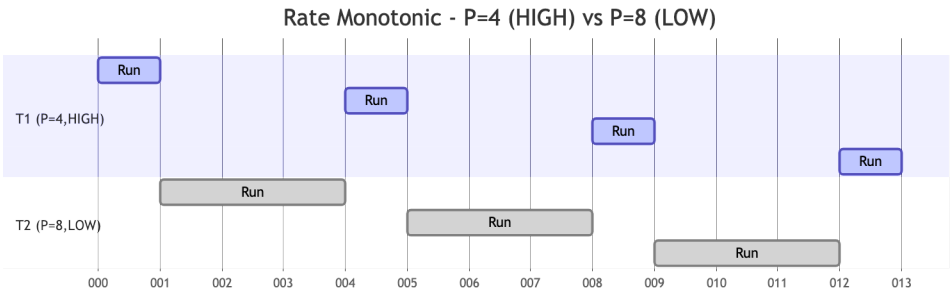

Figure 13: Ilustrace plánovacího algoritmu Rate Monotonic

Tickless scheduler

- SysTick běží jen když je potřeba,
- RTOS vypočítá nejbližší timeout → nastaví wake-up timer → MCU může spát.
- složitější implementace (počítání „spánkové mezery“),
- v super low-power IoT jednoznačně výhra.

Životní cyklus úlohy

běžící (RUNNING)

- využívá procesor
- přerušením ji lze přesunout do stavu připravena

připravena (READY / sleep)

- čeká na CPU / plánovač
- plánovač přesouvá do stavu běžící

blokována (BLOCKED)

- běžící úloha se dotáže na data z periferie
- po získání dat se přesouvá do stavu připravena

Příklad plánování ve víceúlohovém systému

Máme dvě úlohy:

- Úloha A (HIGH priority) – kritická práce, třeba obsluha senzoru.
- Úloha B (LOW priority) – méně důležitý úkol, např. blikání LED.

Oba běží nekonečně, oba chtějí vstoupit do CPU, ale scheduler jim přidělí čas úplně jinak.

Co se stane po startu systému

1. Scheduler najde nejvyšší READY prioritu.
2. To je Úloha A → dostane CPU.
3. Úloha B vůbec nepřijde na řadu, dokud jí Úloha A nedá prostor (yield, delay, bloknutí, waiting).

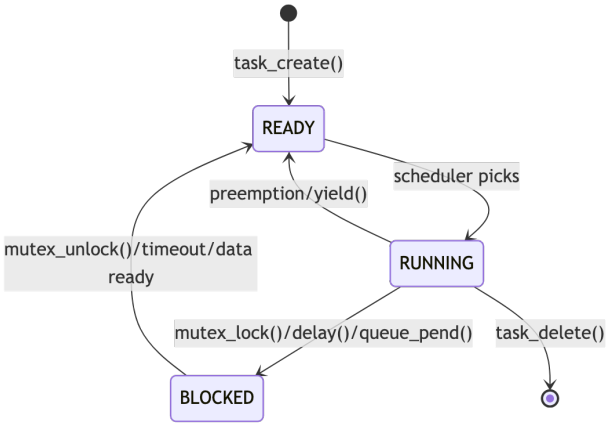

Figure 14: Životní cyklus úlohy

V preemptivním RTOSu má priorita absolutní váhu.

Typické chování bez blokování

Pokud Úloha A jen točí while(1):

```
while(1) {
    // nějaká “důležitá” práce
}
```

→ Úloha B nikdy neběží. Ani na mikrosekundu.

Není žádný time slicing napříč prioritami

V RTOSu neplatí, že *každá úloha dostane trochu času*. RTOS není Linux.

Co musí Úloha A udělat, aby Úloha B dostala CPU

1. Zavolá `yield()`
   - dobrovolně pustí CPU
   - scheduler vybere nejvyšší READY prioritu
   - to je opět A (pokud je READY)
   - takže to B moc nepomůže, ale v některých systémech to může umožnit krátké proběhnutí B.
2. Zavolá `delay()`
   - A se označí jako BLOCKED.
   - Timeout bude za 10 ms.
   - Scheduler vybere další připravenou úlohu → B.
3. A zablokuje mutex / queue
   - Pokud čeká na něco:
     - fronta prázdná,
     - mutex držen jinou úlohou,
     - semafor = 0,

→ Úloha A jde do stavu BLOCKED, B dostane CPU.

Přepínání kontextu (Context Switching)

- Při přepnutí úloh dochází k tzv. **přepnutí kontextu**.
- **Uloží se minimální množství informací potřebných k obnovení přerušeného procesu**:
  - obsah registrů,
  - obsah programového čítače,
  - registry paměťových stránek,
  - paměťově mapovaný I/O,
  - speciální proměnné.
- Během přepínání kontextu jsou často **zakázána přerušení**.
- **Systémy reálného času** vyžadují **minimální čas pro přepínání kontextu**.

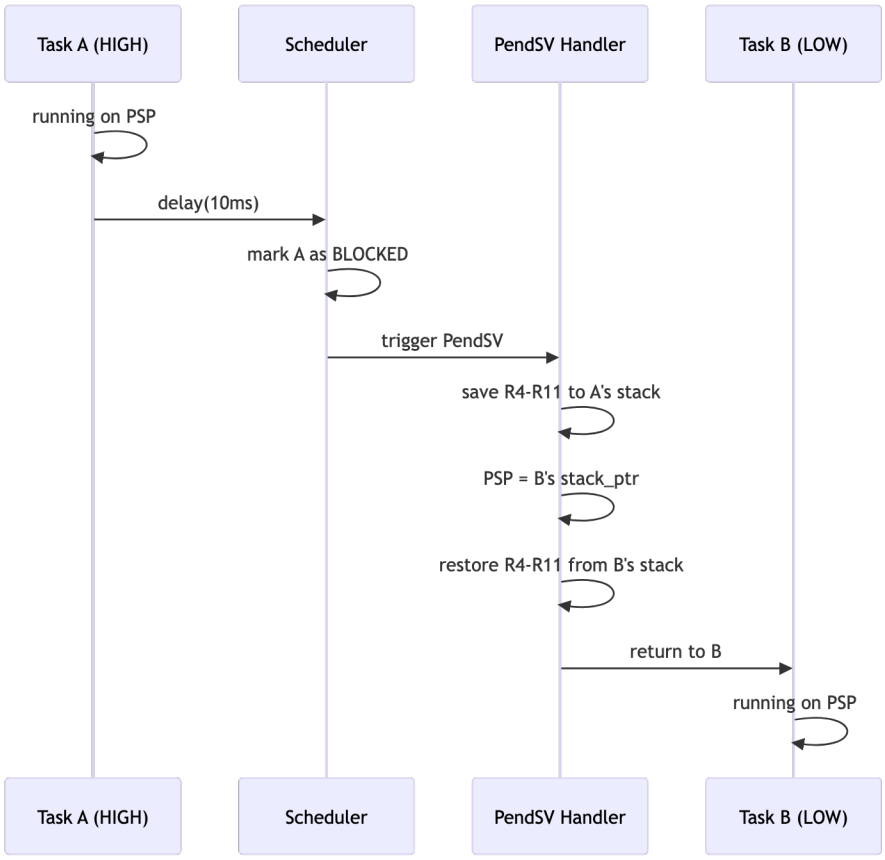

Figure 15: Přepínání kontextu na procesorech s jádrem M4

Výhody:

- Paralelní (logické) běhy úloh.
- Úkoly mají vlastní stack → čistší architektura.

- Preemptivní systém umožňuje pevné priority → základ reálného času.
- Možnost využití protokolů (mutex, semafor, fronty).

Nevýhody:

- Kontextové přepínání něco stojí (čas i stack).
- Více možností vytvořit deadlock nebo priority inversion.
- Programátor musí řešit synchronizaci.

Typické příklady:

- FreeRTOS, RTX, Zephyr, ThreadX.

Synchronizační mechanismy

Mutex

- Exkluzivní přístup,
- priority inheritance,
- má vlastníka → mutex musí odemykat stejná úloha.

Binární semafor

- 0/1 token,
- vhodné pro signalizaci ISR → úloha.

Počítací (counting) semafor

- Fronta signálů,
- vhodné pro ISR, pipeline, přenos dat.

Fronta (Queue)

- Nejflexibilnější objekt v RTOSu,
- umožňuje posílat kompletní struktury mezi úlohami.

Event groups

- Umožní čekat na více událostí najednou → OR/AND logika
- Typické použití:
  - Protokol: mám data? mám clock? mám link?
  - Synchronizace více ISR do jedné úlohy

Správa zdrojů - mutex

V embedded systémech je skoro vždycky nějaký sdílený zdroj — buffer na UART, globální proměnnou, hardware periférii, nebo třeba nějaký kus vyšší vrstvy logiky.

Ve víceúlohovém systému se mohou úlohy pokoušet přistupovat současně ke stejnému zdroji.

Současný přístup bez koordinace:

- jeden něco zapíše,
- druhý to přepíše v půlce,

- výsledkem je cosi mezi, což pak debuguješ tři hodiny a nadáváš na scheduler.

Mutex je způsob, jak tomu zabránit.

Jak mutex funguje?

Mutex je token, který může držet vždy jen jedna úloha.

- Úloha, která přistupuje ke zdroji mutex zamkne.
- Po ukončení činnosti (konec kritické sekce) úloha mutex odemyká.

A RTOS dělá to, že:

- pokud mutex máš → úloha pokračuje,
- pokud je zamčený → RTOS úlohu zablokuje a přepne na jinou.

Uložení a blokování úlohy

Úloha, která se snaží zamknout obsazený mutex:

- přepne se do stavu BLOCKED,
- scheduler ji vyřadí z fronty čekajících (tj. plánovatelných) úloh
- uloží ji do waiting listu mutexu,
- vyvolá se přepnutí na jinou úlohu.

Důležitá věc: uložení do fronty mutexu se musí stát atomicky.

- řeší se krátkým `__disable_irq()`, aby se zabránilo jinému ISR

Životní cyklus mutexu

Typický životní cyklus:

1. Úloha A: chce mutex → dostane ho → owner = A.
2. Úloha B: chce mutex → je blokován → jde do waiting listu.
3. Úloha A: skončí práci → mutex_unlock().
4. RTOS: probudí Úlohu B → owner = B.
5. Úloha B pokračuje tam, kde přestal.

Mutex by měl mít tyto základní vlastnosti:

- mutex může odemknout jen úloha, která ho vlastní,
- uvolnění mutexu probíhá v kritické sekci,
- blokovací operace nesmí běžet v ISR (ISR nesmí čekat),
- waiting list musí být konzistentní,
- RTOS by měl umožnit i `try_lock` (neblokující).

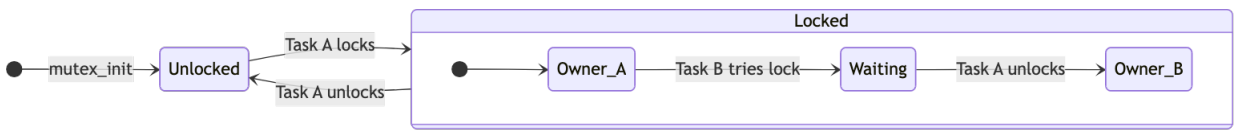

Figure 16: Životní cyklus mutexu

Priority Inversion - problém mutexů

- Úloha s **vysokou prioritou** čeká na mutex držený úlohou s **nízkou prioritou**.
- Mezitím úloha se **střední prioritou** běží a blokuje nízkou prioritu.
- **Důsledek:** Vysoká priorita čeká déle než by měla, protože střední priorita běží místo nízké.

Řešení: Priority Inheritance Protocol

- Úloha s nízkou prioritou, která drží mutex, **dočasně zdědí prioritu** čekající úlohy s vysokou prioritou
- Brání tomu, aby úloha se střední prioritou blokovala vysokou prioritu
- Po uvolnění mutexu se priorita vrátí na původní hodnotu

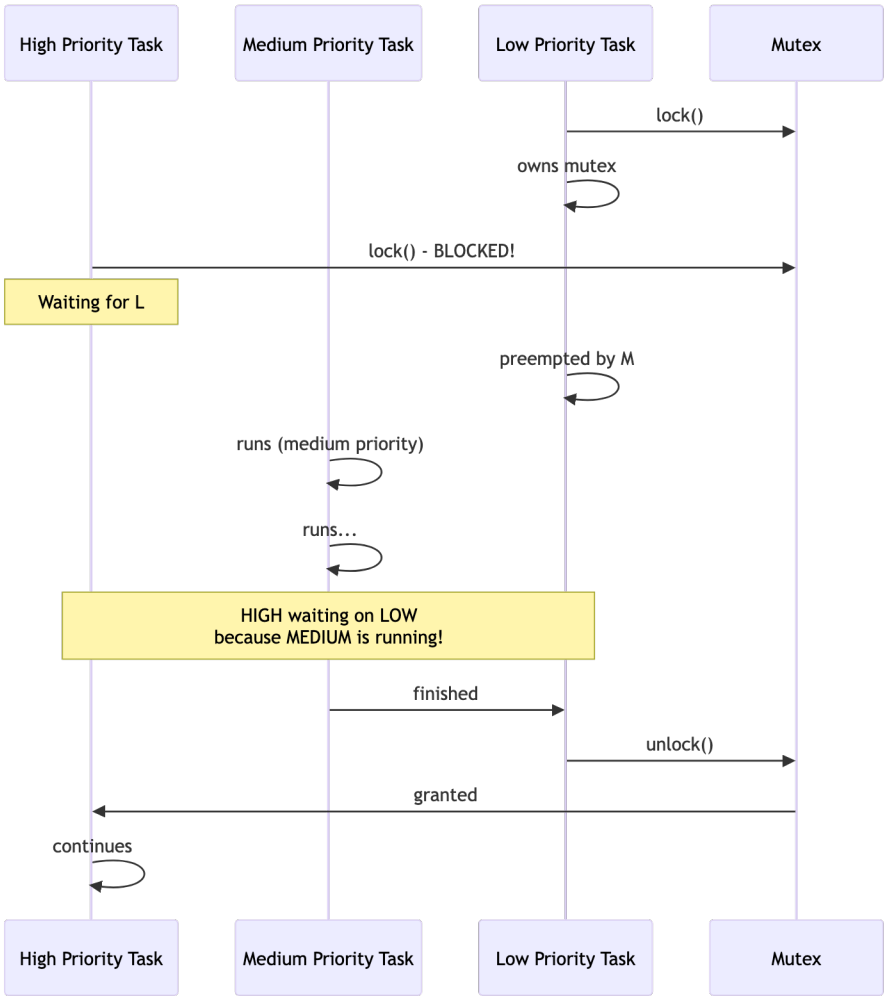

Figure 17: Ilustrace inverze priority

Komunikace mezi úlohami

Úlohy nepracují izolovaně. Často je potřeba sdílet data nebo je upravovat v sérii. Protože **pouze jedna úloha může běžet v daném okamžiku**, musí existovat mechanismy pro komunikaci mezi úlohami.

Příklady:

1. Úloha čte cyklicky data ze senzoru. Data uložía poté musí signalizovat zpracovatelské úloze, aby data převzala a zpracovala, aby měla místo pro zápis dalších dat.
2. Úloha určuje stav systému (např. Normální režim, Urgentní režim, Spící, Zakázáno). Musí informovat všechny ostatní úlohy v systému o změně stavu.
3. Uživatel komunikuje s jiným uživatelem přes síť. Úloha pro příjem zpráv z této sítě musí doručit zprávy do terminálového programu, a terminálový program musí doručit zprávy do úlohy pro vysílání přes síť.

Komunikace mezi úlohami v běžných OS

Běžné operační systémy mají mnoho možností pro předávání zpráv mezi procesy, ale většina z nich má významnou režii a není deterministická:

- **Pipes** (trubky): Jsou to spojení mezi dvěma procesy, kde standardní výstup jednoho procesu se stává standardním vstupem jiného procesu. Systém dočasně uchovává pipované informace, dokud nejsou přečteny příjemcem.
- **Fronty zpráv**: Asynchronní komunikační protokol, což znamená, že odesílatel a příjemce zprávy nemusí komunikovat se zprávovou frontou ve stejný čas. Zprávy umístěné ve frontě jsou uloženy, dokud je příjemce nevyzvedne.
- **Semafory**: Jsou proměnné nebo abstraktní datové typy, které se používají k řízení přístupu k společným prostředkům více procesy v konkurenčním systému, jako je multiprogramovací operační systém.

Komunikace mezi úlohami v běžných OS

- **Vzdálené volání procedur (RPC)**: Protokol, který může jeden program použít k požádání o službu z programu umístěného v jiném počítači v síti, aniž by musel rozumět podrobnostem sítě.
- **Sokety**: Jsou jedním z bodů dvoucestné komunikační linky mezi dvěma programy běžícími v síti. Socket je vázán na číslo portu, aby TCP vrstva mohla identifikovat aplikaci, kam mají být data odeslána. Endpoint je kombinace IP adresy a čísla portu.
- **Datagramy**: Jsou samostatné, nezávislé jednotky dat, které nesou dostatečné informace k tomu, aby byly směrovány ze zdroje na cílový počítač, aniž by bylo nutné spoléhat se na předchozí výměny mezi těmito počítači a přenášenou sítí.

Komunikace mezi úlohami v RTOS

- **Úlohy obvykle mají přímý přístup ke společnému paměťovému prostoru**, a nejrychlejší způsob sdílení dat je prostřednictvím sdílené paměti.
- V běžných operačních systémech je úlohám obvykle zabráněn přístup k paměti jiných úloh, což má dobrý důvod.

Sdílená paměť

- Globální proměnné použité jako flagy
- FIFO / buffer
  - **post()** - zápisová operace, která umístí data do bufferu
  - **pend()** - čtecí operace, která data z bufferu

Funkce FIFO pro komunikaci mezi úlohami

- Pokud **žádná data nejsou dostupná**, úloha čekající na **pend()** je **pozastavena**.
- **Vzájemná exkluze**: Pokud někdo právě provádí **post()**, úloha čekající na **pend()** musí počkat.
- **Žádný procesorový čas není zbytečně ztracen** na polling bufferu, aby se zjistilo, jestli už jsou nějaká data dostupná.
- **Pend() může mít časový limit**, pro případ, že by žádná data nepřišla.
- Pokud máte **producenta** a **konzumenta**, kteří pracují různými rychlostmi, **buffer** může zajistit hladký běh systému.
  - Dokud **buffer není plný**, producent může zapisovat.
  - Dokud **buffer není prázdný**, konzument může číst.

4. Návrh vlastního RTOS pro SMTM32F4

Cíl: jednoduché, robustní preemptivní RTOS pro Cortex-M4 (STM32F4).

Minimální funkčnost:

- tvorba úloh,
- preemptivní plánovač s prioritami,
- časovač (tick),
- synchronizační primitiva (mutex/semafor),
- fronty zpráv, základní správa paměti (pooly).

Požadavky a rozhodnutí na vysoké úrovni

1. Preemptivní plánovač: založen na prioritách (víceúrovňový), s volitelným time-slice (round-robin) mezi stejnými prioritami.
2. Jádro: kooperativní části jen jako volitelná funkce, hlavní mechanika — preempce.
3. Syscall model: volání z aplikace přes API (C). Použít SVC pro ochranu přístupu k jádru (volitelné). Přepínání kontextu přes PendSV.
4. Tick: buď pravidelný SysTick (1 ms) nebo tickless režim pro nízkou spotřebu.
5. Paměť: jednoduché fixed-size block pooly + heap (volitelné).
6. Footprint: minimalizovat — jádro v C s malými kritickými asm částmi (context switch).

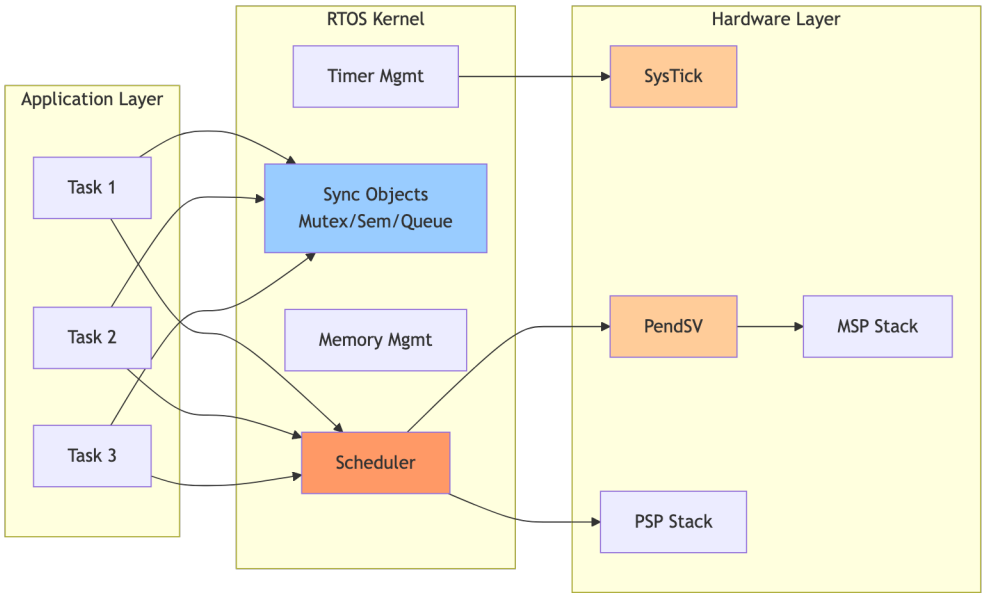

Figure 18: Architektura RTOS

MSP – Main Stack Pointer

- Hlavní zásobník pro systémový kód.
- CPU po resetu vždy startuje s MSP.

- ISR běží na MSP.

Proč ho RTOS potřebuje:

- RTOS ho používá výhradně pro obsluhu přerušení a výjimek.
- Díky tomu je kontext ISR oddělen od kontextu jednotlivých vláken.

Konkrétní použití:

- `PendSV` handler pushuje/pulluje registry na MSP (přepínání kontextu).
- `SysTick` handler používá MSP.
- Úlohy nikdy neběží na MSP.

PSP – Process Stack Pointer

- Oddělený zásobník pro vlákna (úlohy).

Proč ho RTOS potřebuje:

- Umožňuje, aby každý úloha měla vlastní stack.
- CPU přepíná mezi MSP → PSP automaticky podle bitu CONTROL.

Konkrétní použití:

- RTOS nastaví bit CONTROL.SPSEL = 1 → procesy běží na PSP.
- Při přepnutí kontextu RTOS uloží PSP staré úlohy do TCB.
- Obnovení PSP nového úlohy z TCB.

SysTick – časovač pro scheduler

24bit downcounter, přednastavený na frekvenci 1ms (obvykle)

Proč ho RTOS potřebuje:

- Generuje tick přerušení → heartbeat plánovače.
- Slouží k odměřování:
  - časů blokování,
  - time slicing,
  - aktivování timeoutů.

Konkrétní použití (v SysTick_Handler):

- inkrement systémového času a dekrement časovačů úloh
- aktivace PendSV, pokud se některá úloha probudí → potřeba přepnout kontext

PendSV – mechanismus přepínání kontextu

Vyhrazená výjimka s nejnižší prioritou.

Proč ho RTOS potřebuje:

- Odděluje časově náročné úkony (uložení/obnovení registrů) od rychlých ISR.

Konkrétní použití:

- Plánovač napíše do ICSR bit PENDSVSET.
- CPU spustí PendSV až když není žádné ISR s vyšší prioritou.
- V PendSV:

- uložit kontext (R4–R11 + PSP)
- vybrat novou úlohu z ready listu
- obnovit jeho PSP + registry

Jak vypadá minimalistické RTOS jádro pro Cortex-M

TCB (Task Control Block)

- pointer na stack,
- priorita,
- stav (READY/BLOCKED/RUNNING),
- ukazatele do ready listu.

Scheduler

- ready fronty rozdělené podle priorit,
- O(1) výběr úlohy (bitmapa, index nejvyšší priority),
- volání z PendSV.

Context switch

- spouští se přes PendSV_Handler,
- ukládá R4–R11 nebo obnovuje R4–R11,
- automatika Cortex-M uloží R0–R3, LR, PC, xPSR.

SysTick (pokud je ticked scheduler)

- volá rtos_tick_handler(),
- decrement timeoutů,
- odblokování delay() úloh,
- penduje PendSV pokud došlo k unblocking vyšší priority.

Synchronizační objekty

- mutex, semafory (binary/counting), queue.

Task Control Block (TCB)

Struktura pro popis úlohy

```
typedef enum { TASK_READY, TASK_RUNNING, TASK_BLOCKED,
  TASK_SUSPENDED, TASK_TERMINATED } task_state_t;

typedef struct tcb {
    uint32_t *stack_ptr;        // aktuální PSP (stack pointer)
    uint32_t *stack_base;       // base stack (pro kontrolu overflow)
    uint32_t stack_size;
    uint8_t priority;           // 0 = highest
    task_state_t state;
    struct tcb *next;           // pro ready list
    // IPC: waiting-for details, timeout, event flags...
} tcb_t;
```

READY List

Centrální datová struktura plánovače RTOS, která obsahuje všechny úlohy, které jsou schopné běžet, ale aktuálně neběží.

To znamená:

- **READY** = úloha může okamžitě běžet, není blokovaná, má přidělený stack, nic jí nebrání.
- **RUNNING** = právě běžící úloha, která je vybrána z READY listu.
- **BLOCKED** = čeká na objekt (mutex/semafor/delay).
- **SUSPENDED** = vypnutá, nemá být volána.

Takže READY list drží jen ty úlohy, které se účastní plánování.

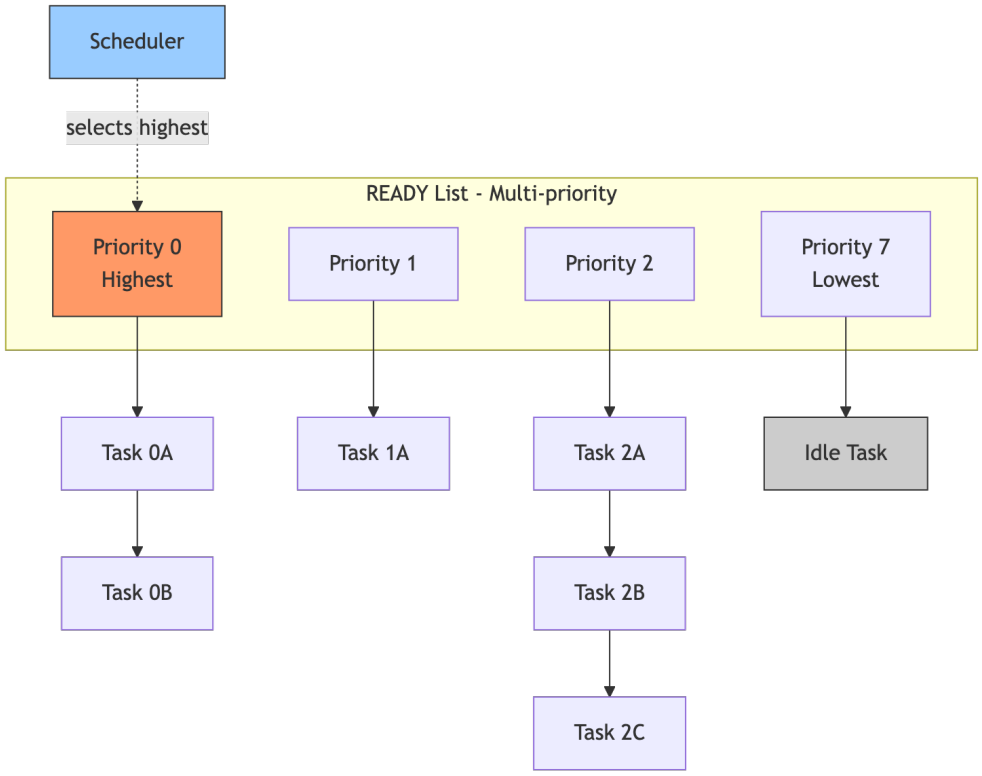

Figure 19: Architektura READY listu

Proč je tento seznam klíčový?

RTOS neustále provádí:

- Příchod nové události → úloha přechází do READY
- Přerušení → úloha je odblokována → READY
- Preemptivní přepnutí → vybírá se úloha z READY
- Úloha zavolá delay / vezme mutex → je odstraněna z READY

Celý kernelový state machine úloh je postavený okolo READY listu.

Varianta A — Jedna fronta (jednoduché RTOS)

`READY → [T3] → [T1] → [T2]`

Zpravidla FIFO.

Nevýhody:

- Scheduler musí skenovat frontu a hledat nevyšší prioritu.
- Preemptivní chování není efektivní.
- Používá se jen v učebnicových nebo zjednodušených RTOS.

Varianta B — Více front podle priority

(FreeRTOS, ThreadX, RTX, Zephyr)

Každá priorita má vlastní READY frontu (kruhová FIFO).

```
prio 0 → [T0a] → [T0b]
prio 1 → [T1a]
prio 2 → [T2a] → [T2b] → [T2c]
```

Scheduler:

- Najde nejvyšší neprázdnou frontu
- Vezme první úlohu
- Tu dá do RUNNING

READY list v naší implementaci

Každá položka je hlava jednosměrného seznamu.

```
#define MAX_PRIORITIES 8

tcb_t* ready_list[MAX_PRIORITIES];
```

Úloha se vkládá takto:

```
void ready_insert(tcb_t* t) {
    uint8_t p = t->priority;
    t->next = NULL;

    if (!ready_list[p]) {
        ready_list[p] = t;
    } else {
        tcb_t* it = ready_list[p];
        while (it->next) it = it->next;
        it->next = t;
    }
}
```

A scheduler to má velmi jednoduché:

```
tcb_t* scheduler_pick(void) {
    for (int p = 0; p < MAX_PRIORITIES; p++) {
        if (ready_list[p])
            return ready_list[p];
    }
    return idle_task;
```

```
}
```

Plánovač

- Tick handler (SysTick) inkrementuje systémový čas, slučuje timeouty, a případně zahájí preemptivní přepnutí pokud je přípravena úloha s vyšší prioritou.
- `PendSV` : přepnutí kontextu (najdi příští úlohu, ulož aktuální, obnov příští).
- Vyvolání preemption:
  - v ISR nebo v ticku -> `SCB->ICSR |= SCB_ICSR_PENDSVSET_Msk`
  - návrat z IRQ spustí `PendSV` .

Přepnutí kontextu

- Cortex-M má dvě zásobníky: MSP (privileged) a PSP (process).
- PSP pro zásobník úloh a MSP pro kernel/ISR.

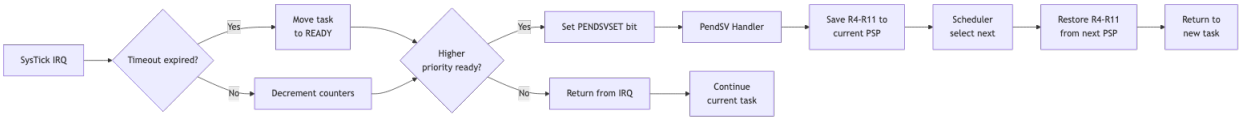

Figure 20: Popis funkcionality plánovače

Minimální PendSV handler (ideově)

```
PendSV_Handler():
    disable_interrupts
    save r4-r11 on PSP
    current_tcb->stack_ptr = PSP
    next_tcb = scheduler_select_next()
    PSP = next_tcb->stack_ptr
    restore r4-r11 from PSP
    enable_interrupts
    return_from_exception  // EXC_RETURN
```

- Všechny operace na PSP jsou bezpečné, protože PendSV je nejnižší priorita.
- Vyhýbáme se přímému zápisu do registrů během jiných ISR.

SysTick (tick timer)

```
volatile uint32_t sys_ticks = 0;

void SysTick_Handler(void) {

    sys_ticks++;
    // zpracuj timeouts: decrement wait counters,
    // uvolni blokované úlohy když timeout == 0
    // pokud existuje připravená úloha s vyšší prioritou
    // než current -> pend PendSV

    if (scheduler_should_preempt()) {
```

```
        SCB->ICSR = SCB_ICSR_PENDSVSET_Msk; // vyvolat PendSV
    }
}
```

API - návrh funkcí

```
// task management
int rtos_task_create(void (*entry)(void*), void *arg, uint32_t *stack_mem,
  uint32_t stack_size, uint8_t priority);
void rtos_task_yield(void);
void rtos_task_delete(int task_id);
void rtos_task_sleep(uint32_t ms);
// synchronizace - mutex
void rtos_mutex_init(mutex_t *m);
void rtos_mutex_lock(mutex_t *m);
void rtos_mutex_unlock(mutex_t *m);
// synchronizace - semafor
void rtos_sem_init(sem_t *s, uint32_t initial);
int  rtos_sem_wait(sem_t *s, uint32_t timeout_ms);
void rtos_sem_post(sem_t *s);
// message queue
int rtos_queue_send(queue_t *q, void *msg, uint32_t timeout_ms);
int rtos_queue_receive(queue_t *q, void *out_msg, uint32_t timeout_ms);
```

Ukázkový mini-scheduler (schematicky, C)

```
tcb_t *current_tcb;
tcb_t *ready_lists[MAX_PRIORITIES];
uint32_t ready_bitmap; // each bit = nonempty list

tcb_t* scheduler_select_next(void) {
    if (ready_bitmap == 0) return idle_tcb;

    // index nejvyššího bitu (depending on bit numbering)
    int highest = 31 - __builtin_clz(ready_bitmap);
    tcb_t *list = ready_lists[highest];

    // round robin: pop head, push tail
    tcb_t *next = list;
    ready_lists[highest] = next->next;
    next->next = NULL;
    if (!ready_lists[highest]) ready_bitmap &= ~(1u << highest);
    return next;
}
```

Datová struktura mutexu

```
typedef struct mutex {
    tcb_t *owner;         // která úloha drží mutex
    uint8_t locked;       // 0 = volný, 1 = držen
    tcb_t *waiting_list;  // fronta čekajících úloh
} mutex_t;
```

- `owner`: identifikuje aktuálního držitele, důležité pro priority inheritance.

- `waiting_list`: fronta úloh čekajících na mutex, FIFO.

API mutexu

```
void mutex_init(mutex_t *m);
void mutex_lock(mutex_t *m);
void mutex_unlock(mutex_t *m);
```

Kolik RTOS běží v reálných produktech?

- Apple AirPods → běží 2 různé RTOSy na jednom SoC.
- Tesla autopilot board → běží až 4 různé RTOS instance.
- Drony DJI → FreeRTOS + vlastní kontrolní RTOS pro flight controller.
- Různé hodinky, fitness trackery: často ne jeden, ale dva RTOSy (applikační + radio).

ThreadX (Azure RTOS)

- Extrémně rychlý scheduler.
- Deterministické API.
- Má *preemption threshold*, což je hodně unikátní → úloha může dočasně blokovat preempci úloh do určité priority.

Zephyr RTOS

- Moderní, modulární, podporuje SMP.
- Vhodný pro komplexní wearable / IoT produkty.
- Silná integrace se subsystémy (BLE stack, networking, FS…).

µC/OS-II / µC/OS-III

- Extrémně deterministické.
- Certifikovatelné (avionika, automotive).

TI-RTOS, RTX5, RIOT, ChibiOS, NuttX

- RTX5 → velmi čistá implementace, součást CMSIS.
- ChibiOS → ultra rychlé context switchování.
- NuttX → velmi *POSIX-like* (téměř jako mini-Linux).